

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ
УКРАЇНИ

УКРАЇНА

(19) **UA** (11) **69524** (13) **U**
(51) МПК (2012.01)
A61B 8/00

(12) ОПИС ДО ПАТЕНТУ НА КОРИСНУ МОДЕЛЬ

(21) Номер заявки: u 2011 15218	(72) Винахідник(и): Виговська Оксана Валентинівна (UA), Крамарьов Сергій Олександрович (UA), Тарадій Нелля Миколаївна (UA)
(22) Дата подання заявки: 22.12.2011	
(24) Дата, з якої є чинними права на корисну модель: 25.04.2012	(73) Власник(и): НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. О.О. БОГОМОЛЬЦЯ, бул. Шевченка, 13, м. Київ-4, 01601, Україна (UA)
(46) Публікація відомостей про видачу патенту: 25.04.2012, Бюл.№ 8	

(54) СПОСІБ ОЦІНКИ СТАНУ АПОПТОЗУ ПРИ ІНФЕКЦІЙНОМУ МОНОНУКЛЕОЗІ ЕПШТЕЙНА-БАРР ВІРУСНОЇ ЕТІОЛОГІЇ У ДІТЕЙ

(57) Реферат:

Спосіб оцінки стану апоптозу при інфекційному мононуклеозі Епштейна-Барр вірусної етіології у дітей передбачає визначення рівня експресії CD95 в крові. Додатково досліджують експресію в імункомпетентних клітинах інших маркерів апоптозу, таких як -Fas/Apo-1, Bcl-2, Вах, INF γ , TNF α , анексин V і при наявності їх оцінюють стан апоптозу.

UA 69524 U

Корисна модель, що заявляється, належить до медицини, а саме до педіатрії, і може бути використана для оцінки стану апоптозу при інфекційному мононуклеозі Епштейна-Барра вірусної етіології у дітей.

Апоптоз представляє собою форму загибелі клітини, яка виявляється за допомогою морфологічної ідентифікації: конденсації хроматину, зменшення розміру клітини, фрагментації ядра та цитоплазми, утворення апоптотичних тілець [1]. Апоптоз має налагоджений біохімічний і клітинний механізм розвитку. В даний час інтенсивно вивчається роль апоптозу у регуляції імунної відповіді, розвитку імунodefіцитних станів і імунопатології. Особливий інтерес представляє участь апоптозу в патогенезі інфекційних захворювань, так як їх збудники мають різноманітний вплив на програмовану загибель клітин - стимулюючи або пригнічуючи. Встановлено, що ряд вірусів захищають від апоптозу інфіковані клітини, одночасно підсилюючи апоптоз незаражених клітин, в чому можна запідозрити важливий механізм вірус індукованої імуносупресії. До таких вірусів, що має двоякий вплив на апоптоз клітин імунної системи, належить і вірус Епштейна-Барра (ВЕБ) - збудник інфекційного мононуклеозу (ІМ).

Імунокомпетентні клітини (ІКК), як і клітини інших тканин, яким властива довічна фізіологічна регенерація, в диференціюванні набувають програму на апоптоз. Лімфоцитам властивий апоптоз, що перевищує інші клітини, оскільки вони повинні ділитися при лімфопоезі і на периферії при ініціації імунної відповіді [12].

Виділяють сполуки, що сприяють виживанню клітини - антиапоптотичні молекули (Bcl-2, Bcl-xl, Bag-1, Bіk) і призводять до загибелі клітини - проапоптотичні молекули (Bax, Bak, Bad, Bid) [5,12]. Ген Bcl-2 кодує синтез білка мембраноасоційованого Bcl-2, розташованого на мітохондріальній та перинуклеарній мембранах [7], роль якого полягає у підтримці процесів клітинного виживання і проліферації. Bax і Bad - білки, які здатні формувати гетеродімери з Bcl-2 та Bcl-xl внаслідок їх високої амінокислотної гомології. Зв'язування цих білків скасовує антиапоптотичні властивості Bcl-2 та Bcl-xl. Баланс про- і антиапоптотичних молекул визначає розвиток або запобігання загибелі клітини [5].

ВЕБ може викликати апоптоз у клітинах дихального епітелію [3,5,6,7] і при цьому процес апоптозу може активуватися через TNF α (фактор некрозу пухлини α) - апоптозіндукуючий ліганд (TRAIL), який призводить до селективного знищення інфікованих вірусом клітин [8,4]. TNF α представляє собою розчинний цитокін, що синтезується активованими Т-лімфоцитами і макрофагами у відповідь на запалення та інфекцію. TNF α стимулює адгезію нейтрофілів на ендотеліальних клітинах і їх екстравазацію - міграцію до вогнища запалення із судинного русла (сприяючи розпушуванню міжклітинного матриксу), сприяє активації нейтрофілів, посилюючи фагоцитоз та продукцію супероксидних радикалів, а також експресію рецепторів комплементу на нейтрофілах, індукує експресію додаткових Fas-рецепторів на Т-лімфоцитах, HLA-DR експресію і високоафінного рецептора інтерлейкіну 2 (IL-2). Т-клітини під дією TNF α прискорюють проліферацію у відповідь на IL-2, а також збільшують IL-2-залежний синтез інтерферону- γ (IFN γ). TNF α діє переважно на початкових етапах запального процесу. Для його завершення необхідний TGF- β . Синтез TNF α згасає вже через кілька годин після активації. TNF α надає сильну протизапальну і катоболітичну дію, має антимікробну і протипухлинну активність; взаємодіє з мембранним рецептором Fas родини (P55).

Роль апоптозу при ВЕБ- інфекції пов'язана з обмеженням масштабів інфекції, включаючи запалення і є спільною клітинною відповіддю. Макрофагальні клітини, які фагоцитували апоптотичні клітини, набувають при цьому протизапальні властивості. У таких макрофагах підвищується експресія TGF- β і PGE2, зменшується продукція інтерлейкіну 8 (IL-8), TNF α , інтерлейкіну 1 β (IL-1 β), monocyte chemoattractant protein-1 (MCP-1). Макрофаги, які фагоцитували апоптотичні клітини, здатні інгібувати проліферацію Т-лімфоцитів, на відміну від макрофагів фагоцитуючих некротичну клітину [10]. Останнім часом приділяється велика увага вивченню біологічної активності білків, що належать до родини аннексинів. Аннексин V належить до родини Ca²⁺ - і фосфоліпідзв'язуючих білків, блокуючих фосфоліпазу А. У механізмі дії аннексину V велике значення має його властивість зв'язуватися з негативно зарядженими фосфоліпідами, в тому числі з фосфатидилсеріном (ФС), експозиція якого на клітинній мембрані є однією з ранніх ознак апоптозу [4]. Аннексин V, як і інші аннексини, не виділяється з нормальних клітин; джерелом позаклітинного аннексину V є апоптотичні і зруйновані клітини [3,2]. У дослідженнях було показано, що Bcl-2 прямо або опосередковано перешкоджає вивільненню цитохрому С. Транслокація гена Bcl-2, що призводить до його гіперекспресії, характерна для В-клітинної лімфоми, деяких форм раку та резистентності до хіміотерапії. Протизапальна і зберігаюча функція білка Bcl-2 полягає в захисті ендотеліальних клітин шляхом інгібування ядерного чинника NF- κ B і зниження вироблення прозапальних генів [9,10]. Проапоптотичний білок Bax, переміщаючись з цитоплазми на поверхню мітохондрій, інактивує

антиапоптозні білки, що призводить до утворення пор в мітохондріях і виходу цитохрому С та інших проапоптозних молекул з міжмолекулярного простору. Проапоптозні члени Bcl-2 також збільшують проникність мітохондріальної мембрани, що призводить до потрапляння проапоптозних білків в цитоплазму. Подібно іншим членам родини, Вах складається з константних доменів Bcl-2 гомологів 1 (BH1) і 2 (BH2), що зумовлює їх гомо- або гетеродимеризацію з Bcl-2. Незважаючи на те, що Вах сам по собі не викликає апоптоз, збільшення рівня Вах прискорює розвиток апоптозу після сигналів смерті, таких як цитокінова депривація або взаємодія Fas з Fas-лігандом. Виникнення апоптозу визначається співвідношенням гомодимера Вах та Вах/Bcl-2 гетеродимерів. Коли Bcl-2 у надлишку апоптоз інгібується. Однак, якщо рівень Вах збільшується у відповідь на сигнал смерті, це сприяє клітинній смерті.

Т-лімфоцити, що перебувають у стані спокою, характеризуються відносно високим рівнем експресії антиапоптозних білка Bcl-2 і низькою експресією молекул Fas і рецепторів до TNF. Якщо ІКК активується, то чутливість до апоптозу зростає в десятки разів, при цьому в цитоплазмі Т-лімфоцитів різко знижується експресія білка Bcl-2, а на мембрані з'являється значна кількість молекул Fas і TNF α [12].

Дані про утворення аннексину V, Fas/Apo1, Вах, Bcl-2, інтрацелюлярних INF γ і TNF α при інфекційному мононуклеозі Епштейна-Барр вірусної етіології нечисленні і суперечливі.

Інфекційний мононуклеоз (ІМ) - це антропонозна вірусна інфекція з повітряно-крапельним механізмом передачі збудника, що характеризується лихоманкою, інтоксикацією, генералізованою лімфаденопатією, збільшенням печінки і селезінки. Важливою особливістю ВЕБ є вибіркове інфікування В-лімфоцитів через специфічний рецептор CD21 (CR2). При цьому знижується здатність В-клітин до загибелі через апоптоз. У той же час ВЕБ (і його поверхневий глікопротеїн gp 350) при гострому ІМ викликає посилення експресії Fas (CD95) на CD4 + і CD8 + Т-лімфоцитах і Fas-ліганда (FasL) на В-лімфоцитах і моноцитах-макрофагах, що веде до Fas - опосередкованого апоптозу Т-клітин. Велика частина (до 80 % vs 10 % у донорів) мононуклеарів крові хворих гострим ІМ гине через 48-72 години культивування, при цьому апоптозу піддаються CD4 + і CD8 + Т-лімфоцити фенотипу Т-клітин пам'яті (CD45RO +). Апоптоз активованих ВЕБ Т-лімфоцитів може лежати в основі транзиторної імуносупресії, що спостерігається при гострому ІМ.

Довгий час В-лімфоцити вважалися єдиною мішенню ВЕБ в організмі хворого. Однак пізніше встановлено, що інфікуються також клітини епітелію носоглотки і нейтрофіли. Останні, будучи інфікованими, піддаються загибелі через Fas-залежний апоптоз. Можливе інфікування Т-лімфоцитів, а також фолікулярних дендритних клітин, які мають на поверхні рецептор CD21. Зв'язуючись з поверхнею моноцитів і нейтрофілів, ВЕБ індукуює в них синтез хемотаксичних факторів, у тому числі IL-8 і макрофагальний запальний протеїн-1 (MIP-1 alpha). У гостру фазу хвороби в крові у хворих зростають рівні цитокінів IL-1alpha, IL-2, IL-6 і IFN-gamma. Інфіковані ВЕБ клітини мигдаликів посилено синтезують IL-1beta, IL-6 і TNF-alpha. Крім IL-1alpha і IL-1beta, ВЕБ індукуює в нейтрофілах синтез рецепторного антагоніста IL-1 (IL-1Ra), інгібуючи IL-1-залежні механізми клітинного імунітету. За деякими даними, ВЕБ кодує вірусний білок, гомологічний IL-1Ra і володіє його функціями. Джерелом IL-6, зокрема, можуть бути В-лімфоцити, адсорбовані ВЕБ в ініціальну фазу інфекції.

Відомий спосіб оцінки стану апоптозу при інфекційному мононуклеозі ВЕБ етіології вибраний нами як прототип передбачає оцінку співвідношення показників активації та апоптозу в імунній системі дітей, хворих гострим ІМ із різним ступенем тяжкості клінічних проявів інфекції (15).

Однак недоліками даного способу є те, що стан апоптозу оцінювався лише дослідженням обмеженої кількості маркерів, визначався лише рівень експресії CD95⁺ клітин та визначалася готовність лімфоцитів до спонтанного апоптозу in vitro.

Задачею корисної моделі, що вирішується, є оцінка стану апоптозу шляхом дослідження експресії в імунокомпетентних клітинах маркерів апоптозу: Fas/Apo-1, Bcl-2, Вах, INF γ , TNF α , аннексин V.

Технічним результатом є зменшення ризику виникнення ускладнень та покращення ефективності лікування.

Поставлена задача вирішується тим, що у відомому способі, який передбачає визначення рівня експресії CD95 в крові, згідно з корисною моделлю, додатково досліджують експресію в імунокомпетентних клітинах інших маркерів апоптозу, таких як - Fas/Apo-1, Bcl-2, Вах, INF γ , TNF α , аннексин V і при наявності їх оцінюють стан апоптозу.

Спосіб здійснюється наступним чином:

В дослідження було включено 15 дітей, хворих на ІМ ВЕБ, які перебували на стаціонарному лікуванні в КМДКІЛ з 2008 року по 2010 рік у віці від 1 до 18 років. Діагноз встановлювали на

основі клінічних ознак захворювання, лабораторних даних на присутність циркулюючих АТ і корпускулярних Аг, імунофлюоресцентного дослідження. Групу порівняння склали 25 практично здорових дітей-спортсменів віком від 7 до 14 років, які були обстежені у відповідності з міжнародним етичним протоколом.

5 Лімфоцити виділяли з стабілізованої ЕДТА (50 ммоль/10 мл) венозної крові розведеною 1: 2 середовищем RPMI 1640 (Sigma, США) з додаванням 10 % інактивованої фетальної телячої сироватки (GidcoBRL, Англія) в градієнті щільності фіколл - верографину ("Pharmacia", щільність 1,077), що втричі відмивали розчином PBS (pH 7,2; "Flow Labs", Великобританія). Життєздатність клітин становила 95-98 %. Фіксацію препаратів проводили на предметних
10 скельцях в маркованих лунках (1 × 106 клітин в 1 мл) протягом 3 хвилин в парах 10 % нейтрального формаліну. Перед фарбуванням мазки двічі промивали у PBS (pH7, 2). Маркери апоптозу досліджували в поєднанні з маркерами диференціювання CD4, CD8, CD25, CD20. На фіксовані клітини наносили по 20 мкл моноклональних антитіл, мічених FITC або Cy5, до CD4 або CD8, CD25, CD20 (HBLЦ "МедБіоСпектр", Москва, ОНЦ РАМН) в оптимальній концентрації (≤ 0.5 мкг), інкубували 15-30 хв. при 40 С в темряві, двічі промивали PBS. Маркери апоптозу Вах, Bcl-2, iNOs, Fas / Apo, інтрацелюлярний INFγ, TNFα, аннексин V виявляли за допомогою моноклональних антитіл (PharMingen, США), кон'югованих з флуоресцентними мітками різного спектру світіння (FITC/519 - зелений, PE/578- жовтий, Cy5/667- червоний, PerCP/678 - темно-червоний). Після фарбування поверхневих антигенів препарати пермеабілізували в 20 мкл розчину Cytofix / Cytoperm (BDTMPHosFlow) протягом 10-20 хв. при 40° С, двічі промивали у розчині Perm / Wash (BDTMPHosFlow). Потім забарвлювала клітини АТ до рецепторів INFγ і TNFα, кон'югованими з FITC, згідно з індивідуальним для кожного маркера протоколом (BD Transduction Laboratories, PharmingenTM, США). Вах досліджували непрямим імунофлюоресцентним методом із застосуванням очищених мишачих моноклональних антитіл проти людського Вах (PharmingenTM, США) у кінцевій концентрації 5 мкг / мл на 106ІКК. Зв'язавшись первинні антитіла візуалізували за допомогою вторинних АТ, мічених PerCP (exc488/532, em-тах 678). Вторинні АТ - кролячі антимишачі IgG1, кон'юговані з PerCP (PharmingenTM, США) - світяться в червоній частині спектра. Bcl-2 виявляли після фіксації розчином 1 % сапоніну в PBS і пермеабілізації в 20 мкл Cytofix / Cytoperm (BDTMPHosFlow) 10 хв. при 4° С, двічі промивали PBS і фарбували моноклональними антитілами, міченими PE (Pharmingen, США) 30 хвилин при 40° С в темряві. Світіння враховували в жовтому спектрі (Lazer 514 nm, фільтр BP 560-615). iNOs визначали за допомогою моноклональних антитіл, кон'югованих з FITC, відповідно до протоколу BD Transduction Laboratories (PharmingenTM, США). Фарбували препарати, за допомогою набору PharmingenTM (США) для виявлення аннексину V / пропідія йодиду відповідно до протоколу фірми Pharmingen. Ядра лімфоцитів фарбували Hoetch (Sigma) в синій колір. Результати враховували на двох конфокальних лазерних скануючих мікроскопах: Axioskop-2 LSM 5 PASCAL і AxioCam HRO LSM PASCAL 510 META (Carl ZEISS) з гелій-неоновим і аргоновим лазерами (Lazer 488 nm, фільтр BP 505-530; Lazer 514 nm, фільтр BP 560-615, Lazer 543 nm, фільтр LP650). Об'єктив-100 / 1,4 160/017, окуляр 10, масляна іммерсія. Отримані зображення сканували та оброблялися за допомогою комп'ютерної програми LSV510.

Статистичну обробку результатів проводили методами описової статистики і кореляційного аналізу.

45 Дослідження маркерів апоптозу при ІМ ВЕБ етіології в гострому періоді захворювання показало високу ступінь їх експресії. Всі досліджувані маркери апоптозу: Fas/Apo-1, Bcl-2, Вах, INFγ, TNFα, аннексин V перевищували контрольні значення: рівень Fas / Apo-1 перевищував контрольне значення в 2,9 рази; рівень Bcl-2 був підвищений у 2,3 рази; рівень Вах - в 3,2 рази; рівень INFγ - в 3,1 разів; рівень TNFα - у 3 рази; рівень аннексину V (Ann V) - в 2,5 рази (p <0,05), дані відображено в таблиці.

50

Таблиця

Експресія маркерів апоптозу ІКК при ІМ ВЕБ етіології у дітей

Групи	Fas/Apo-1	Bcl-2	Bax	INF γ	TNF α	AnnV
Група порівняння (n=25)	1,18 $\pm$ 0,09	0,96 $\pm$ 0,08	1,14 $\pm$ 0,11	1,29 $\pm$ 0,10	1,15 $\pm$ 0,12	0,45 $\pm$ 0,04
Інфекційний мононуклеоз (n=15)	3,37 $\pm$ 0,18*	2,24 $\pm$ 0,14*	3,63 $\pm$ 0,29*	4,00 $\pm$ 0,24*	3,40 $\pm$ 0,17*	1,11 $\pm$ 0,07*
* Достовірне розходження з групою порівняння (p < 0, 05); статистична обробка проведена з розрахунком коефіцієнта Ст'юдента.						

Спосіб був апробований на базі кафедри дитячих інфекційних хвороб Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. Отриманий позитивний результат дозволяє

5

рекомендувати його для широкого впровадження в клінічну медицину.

Джерела інформації:

1. Ярилин А.А. Апоптоз и его место в иммунных процессах // Иммунология, 1996. - №6. - С. 10-15.

2. Петрищев Н. Н., Васина Л. В. Аннекси А5 и дисфункция эндотелия // Учёные записки Санкт-Петербургского государственного медицинского университета им. академика И. П. Павлова, 2004. - Т. XI. - № 3. Приложение. С. 45-47.

10

3. Kotelkin A, Prikhod'ko EA, Cohen J, Collins PL, Bukreyev A Respiratory syncytial virus infection sensitizes cells to apoptosis mediated by tumor necrosis factor-related apoptosis-inducing ligand. J Virol 2003, 77(17):9156-9172.

4. Clarke P, Meintzer SM, Gibson S et al. Reovirus-induced apoptosis is mediated by TRAIL. J Virol 2000, 74(17):8135-8139.

15

5. Barber GN Host defense, viruses and apoptosis. Cell Death Differ 2001, 8(2):113-126.

6. Yamada K, Elliott WM, Brattsand R et al. Molecular mechanisms of decreased steroid responsiveness induced by latent adenoviral infection in allergic lung inflammation. J Allergy Clin Immunol 2002, 109(1):35-42

20

7. Azevedo AM, Durigon EL, Okasima V et al. Detection of influenza, parainfluenza, adenovirus and respiratory syncytial virus during asthma attacks in children older than 2 years old. Allergol Immunopathol (Madr) 2003, 31(6):311-317.

8. Yamada K, Elliott WM, Hayashi S et al. Latent adenoviral infection modifies the steroid response in allergic lung inflammation. J Allergy Clin Immunol 2000, 106(5):844-851.

25

9. Lyles DS Cytopathogenesis and inhibition of host gene expression by RNA viruses. Microbiol Moř Biol Rev 2000, 64(4):709-724.

10. Strasser A., Harris A. W., Huang D. C S. et al. Bcl-2 and Fas/APO-1 regulates distinct pathways to lymphocyte apoptosis // Eur. Moř. Biol. Organ. J. 1995. Vol. 14. P. 6136-47.

30

11. Kiener P. A., Davis P. M., Starling G. C et al. Differential induction of apoptosis by Fas-Fas-ligand interactions in human monocytes and macrophages // J. Exp. Med. 1997. Vol. 185. P. 1511-1516.

12. Gao HX, Campbell SR, Burkly L. Et al. TNF-like weak inducer of apoptosis (TWEAK) induces inflammatory and proliferative effects in human kidney cells // Cytokine.-2009. - V.I 14, №2-P. 113-120.

35

13. Harry GJ, Lefebvre d'Hellencourt C, McPherson CA, Funk JA, Aoyama M, Wine RN. Tumor necrosis factor p55 and p75 receptors are involved in chemical-induced apoptosis of dentate granule neurons // J Neurochem.-2008. -V.106,№ 1.-P.281-298.

14. Cui LY, Liu SL, Ding Y, Huang DS et al. IL-1 β sensitizes rat intervertebral disc cells to Fas ligand mediated apoptosis in vitro // Acta Pharmacol Sin.-2007. - V.28, № 10. - P. 1671-1676.

40

15. Г. Ф. Железникова, Л. И. Васякина, Н. Е. Монахова, М. А. Павленко, Е. В. Новожилова, Н. А. Попова, О. В. Родионова Апоптоз и иммунный ответ у детей с острым инфекционным мононуклеозом //Иммунопатология. Аллергология. Инфектология, 2000. - 4: - 87-94.

ФОРМУЛА КОРИСНОЇ МОДЕЛІ

- 5 Спосіб оцінки стану апоптозу при інфекційному мононуклеозі Епштейна-Барр вірусної етіології у дітей, що включає визначення рівня експресії CD95 в крові, який **відрізняється** тим, що додатково досліджують експресію в імунокомпетентних клітинах інших маркерів апоптозу, таких як -Fas/Apo-1, Bcl-2, Bax, INF γ , TNF α , анексин V і при наявності їх оцінюють стан апоптозу.

Комп'ютерна верстка Д. Шеверун

Державна служба інтелектуальної власності України, вул. Урицького, 45, м. Київ, МСП, 03680, Україна

ДП "Український інститут промислової власності", вул. Глазунова, 1, м. Київ – 42, 01601